

DİLBİLİMİNİN DİL ÖĞRETİMİNDEKİ YERİ

SABAHAT SANSA TURA

Dil insan iletişimini sağlayan bir dizgedir. Dizge terimi dilin kurallı bir olgu olduğunu belirtir. Dilsel dizge iki düzeyli bir özellik taşır. Bu ikili özellik dili oluşturan anlamlar alt dizgesi ve sesler alt dizgesinden ileri gelir.

ANLAMLAR

SESLER

Bu alt dizgelerden ilki ansal, diğeri fizikseldir. Gözlemlenebilen yalnızca sesler alt dizgesidir. Bu nedenle sesler alt dizgesiyle daha çok ilgilenilmiş, daha ayrıntılı incelenmiştir. Anlamlar alt dizgesiyle ilgili araştırmalar son yıllarda giderek yoğunluk kazanmaktadır.

Dilsel dizgenin iki alt düzeyini birbirine bağlayan kuralları daha geniş kapsamlı bir biçimde açıklayabilmek için, dil genellikle üç anabilesene ayrılır.

ANLAMBİLİMSEL

SÖZDİZİMSEL

SESBİLİMSEL

İlk bileşen anlambirimlerini, birimlerin karşılıklı bağıntılarını, anlam kurallarını kapsar. İkinci bileşen anlamlı birimlerin dizim ve dönüşüm kurallarını, yapılarını, bu yapıların anlam bileşeniyle bağıntılarını içerir. Son bileşen de dilin sesçil yapısını, birimlerini, birimlerin birlikte olma, bağlanma kurallarını kapsar. Bileşenler arasındaki ilişki iki yönlüdür. Bu bileşenlere, üçüyle de bağıntılı olarak, dilin işlevlerini, bu işlevlere ilişkin kuralları ve konuşma ilksavlarını inceleyen edimsel bileşeni de eklersek dilin karmaşık yapısını daha açık belirtmiş oluruz.

Dilbilimci, dil dediğimiz bu çok yönlü olgunun doğasını anlamaya, dilin fiziksel, ruhsal ve toplumsal niteliklerini açıklamaya çalışır; kuramlar

ve modeller geliştirir. Bunu yaparken de felsefe, insanbilim, dahası matematik gibi bilim dallarından yararlanır. Aslında bu ilişki karşılıklıdır. Dil olgusuyla yalnızca dilbilimciler ilgilenmezler. Felsefeciler, insanbilimciler, ruhbilimciler, toplumbilimciler ve dil öğretimiyle uğraşanlar da dille ilgilenmişlerdir; ilgilenmektedirler. Bu bağlar, değişen ilgilere ve bir bilim dalının diğeri üzerindeki etkisine koşut olarak, kimileyin artmış, kimileyin azalmıştır; ancak hiç kesilmemiştir. Örneğin, son yıllarda bir yandan dilbilim ve toplumbilim, bir yandan da dilbilim ve ruhbilim arasındaki ilişki gittikçe yoğunluk kazanmakta; bu ilişki de dil öğretimine yansımaktadır.

Dilbilimcilerle ruhbilimcilerin paylaştıkları ilgi, dilin insan özelliklerinden, dilin salt insana özgü ve sahip olduğu en yaratıcı dizge olmasından, anadili ediniminden kaynaklanmaktadır.¹ Dillerin kimi evrensel kısıtlamaları paylaştıkları görülür. Dilbilim bunların neler olduğunu açıklamaya çalışırken ruhbilim bu kısıtlamaların kökenini, nedenini araştırır. Anadili ediniminde içinde doğup büyüdüğü çevre ve koşullar ne denli ayrı olursa olsun çocukların dilleri aynı süreçlerden geçerek öğrendikleri görülür. Böyle tümel bir öğrenme işlemi doğal olarak hem dilbilimcilerin hem de ruhbilimcilerin ilgisini çekmektedir. Ruhbilimciler genel olarak tüm insan davranışını, dilbilimciler de özel olarak dilsel davranışı anlamak ve açıklamak için dil olgusuyla ilgilenirler.

Dilbilimcilerin araştırdıkları konular insan dilinin ne olduğu, doğası, nasıl öğrenildiği, insanın yaşamında ve çevresinde ne rol oynadığı gibi konularla yabancı dil öğrenimi ve öğretimi konularıdır ve bugün bu konular üzerine oldukça bilgi vardır. Yabancı dil öğretimi dilbilimsel bilginin öğretime uygulandığı bir etkinlik² olduğundan dil öğretimiyle uğraşanlar dilin ne olduğunu açıklamaya çalışan çağdaş dilbilgisi kuramlarının ayrıntılarını bilmekle kalmayıp, dilbilim araştırmalarını yönlendiren, değişik öğretim yöntemlerinin, dil programlarının, ders araç gereçlerinin ortaya çıkmasına yol açan temel felsefeyi de anlamak zorundadırlar. Bu temel felsefeyi kuramsal dilbilim, ruhbilim ve toplumbilimdeki araştırma, yöntem ve bulgular ile eğitimdeki akımlar oluşturur. Örneğin, kuram ve yöntem açısından ruhbilim ile dilbilim arasında yıllardır süregelen ve yabancı dil öğretimine de yansıyan sıkı bir ilişki söz konusudur.

Aşağıdaki çizelge bir yandan ruhbilim ve dilbilim arasındaki sıkı ilişkiyi, bir yandan da yabancı dil öğretiminin kuramsal temellerini göstermektedir. Çizelgede görüldüğü gibi, ruhbilim ve dilbilim çok ayrı iki disiplin değildir. Çağdaş dilbilim ve ruhbilim araştırmaları bu iki disiplinin felsefeleri ve yaklaşımları arasında ilgi çekici benzerlikler, koşutluklar

1 Dilin ikili özelliği ve dilsel yaratıcılık için bakınız. Wardhaugh, 1976. 8-12. ss.

2 Chastain, 1976. 137-139.'ss. (Bu yazıda "yabancı dil öğretimi" deyimini ikinci dil öğretimini de kapsamak üzere kullanılmaktadır.)

10 Türk Dili

göstermekte; ikisinde de ilginç ve ilgili olaylar yer almaktadır. Bunlar da yabancı dil öğretiminin eğitimsel temellerini oluşturmaktadır. Bu nedenle, yabancı dil öğretimine bilimsel yaklaşım ruhbilim ve dilbilimde yapılan araştırmaları ve gelişmeleri izlemeyi zorunlu kılar.

Çizelgedeki ilk akım XX. yüzyılın ilk yansında egemen olan davranışçı kuram evresi, diğer akım da ikinci yarısında egemen olan bilişsel kuram evresidir. İlk evreyle ilgili olarak, XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başlarında ruhbilim kendisini felsefe ve fizyolojiden soyutlar; bağımsız bir disiplin olur. Çalışmalar insan davranışı,

Dilbilimsel - Ruhbilimsel Koşutlar ⁸

Ruhbilim Akımı	Dilbilim Âkımı	Ayrırcı Nitelikler
Davranışçılık Yeni davranışçılık Uyarıcı-Karşılık	Yapısal Betimsel	Yineleme ve pekiştirme Öğrenme, koşullanma Herkesçe gözlemlenebilen tepkiler Görgücülük Bilimsel Yöntem Edim Yüzeysel yapı Betimleme - "ne"
Bilişsel Süreç	Üretici Dönüşümsel	Çözümleme ve içgörü Edinti, doğallık Bilinçlilik evreleri Uşçuluk Ansalcılık, sezgi Edinç Derin yapı Açıklama - "neden"

özellikle insanın öğrenmesi üzerinde yoğunlaşır. Sırasıyla yapısalcılar, işlevselciler ve daha sonra davranışçılar insan davranışını ve ansal süreçleri açıklamaya çalışırlar. Mutlak bir bilimsellik adma, salt gözlemlenebilen olay ve olgularla ilgilenirler. Davranışçılara göre, ruhbilimsel araştırmaların nesnel bir biçimde betimlenmesine ancak ve ancak gözlemlenebilen, belirtik davranışlar temel olabilirdi. Bu ilk evre davranış kuramları giderek uyaran

3 Çizelge için bakınız. Brown, 1980. 13. s.

-karşılık dediğimiz koşullandırma kuramlarına yol açtı. İnsan öğrenmesini salt koşullanma olarak değerlendiren davranışçı, düzenekçi öğrenme kuramları öğrenmenin tek ve temel ilkesi oldu; bu akım çabuk yayıldı. Skinner'in yeni davranışçılık adı verilen, genelinde hayvan davranışına dayalı uyaran-karşılık kuramı. * bu alanda çok etkileyici oldu. Öğrenme olgusu öğrenime düzenekçi bir yaklaşım olan uyarımsız koşullandırmalarla açıklanmaya çalışıldı. Skinner'in uyarımsız davranış kuramına göre, dış etkenler uyarıyı seçer ve amaçlanan davranış koşullandırılmaya kadar karşılıkları pekiştirilir. Bu anlamda öğrenme organizmanın davranışı üzerinde işleyen ve onu biçimlendiren dış etkenler sonucudur. Gerekli, uygun pekiştirme yapılarak davranışlar değiştirilebilir ya da istenen her davranış sağlanabilir. Davranışsal ruhbilim alanı 1920'lerden 1950lere ve 1960lara, bilişsel ruhbilim akımı yaygınlık kazanana değin sürmüştür.

Yapısalcılığın ve davranışçılığın dil öğretimine yansımada ve yayılmasında Bloomfield'in rolü büyüktür.⁵ Bloomfield bir yandan yazısız Kızılderili dillerini incelerken bir yandan da yabancı dil öğretimiyle yakından ilgilenmiş; o zamanlar yaygın olan, yazılı dile dayalı dilbilgisi çeviri uygulamalarını eleştirmiş; bunların bir yabancı dil öğretme yöntemi olamayacağını savunmuştur. Yazısız Kızılderili dillerini öğrenme ve betimleme uğraşları sürecinde edindikleri deneyimler ve gözlemler o sıralar yayılmakta olan deneysel ve davranışsal ruhbilimin yoğun etkisinde kalan Bloomfield ve arkadaşlarını yabancı dil öğretimine usçu yaklaşımlardan tümüyle koparmış; işitsel-sözselle dediğimiz davranışçı yaklaşımların başlamasına yol açmıştır. Böylece dilin öncelikle sözselle bir davranış olduğu, bu davranışın sözlü uyaran-karşılık koşullanmasının bir sonucu olarak kazanıldığı görüşü, deneysel ruhbilim ve betimsel dilbilim işitsel-sözselle yabancı dil öğretimi yönteminin temelini oluşturmuş oldu. Yeni yöntem kısa zamanda yayılarak dilbilgisi çeviri yönteminin yerini aldı; etkisi son yıllara kadar da sürdü.

İşitsel-sözselle dil öğretimi yöntemi uyaran-karşılık öğrenme kuramına dayanır. Anlama, anlamaya pek az yer veren uzun süreli, düzenekçi ve genellikle sözlü dil alıştırmaları, yansılama, ezberleme, yineleme ve pekiştirmeye dayalı aşırı öğrenme etkinlikleri koşullandırma davranış kuramından kaynaklanır.⁶ Yöntemin amacı dil öğrenende sözlü ya da yazılı uyarılara

* Başlıca dört öğrenme kuramı vardır. Her biri yabancı dil öğretimini etkilemiştir. Bunlar sırasıyla klasik davranışçılık, yeni davranışçılık, bilişselcilik ve insanı ruhbilim kuramıdır. Skinner'in *Verbal Behavior* adlı yapıtı yeni davranışçılık dediğimiz akımı başlatmış; dil öğrenimi ve öğretimi ilkelerini uzun süre etkilemiştir. Skinner'e göre dil sözlü bir uyarımsız davranıştır. Bilgi için bakınız. Skinner, 1957.

s Chastain, 1976. 107. s.

• İşitsel-sözselle yöntemin temel ilkeleri, ders araç gereçleri için bakınız. Chastain, 1-8; 109-112; 126-127. ss.

önceden düşünmeden, "otomatik" karşılıklar verebilecek düzeyde, anadili gibi yetenekler geliştirmektir.

Betimsel dilbilimciler yalnız yabancı dil öğretimi alanında değil, anadili edinimi ve yabancı dil öğrenimi alanlarında da davranışsal ruhbilimcilerin Öğrenme kuramlarının çok etkisinde kaldılar. Ancak, betimsel dilbilim kuramının ve işitsel-sözsözsel yöntemin en başat olduğu 1950'lerde bunların dille ve öğrenmeyle ilgili görüşlerine karşı çıkan yeni akımlar başladı. Bu akımlar bilişsel ruhbilim kuramlarından kaynaklanmaktaydı.

Bilişsel ruhbilimciler Öncelikle öğretim tekniklerinin dayandığı uyaran-karşılık öğrenme kuramını tartışmaya başladılar. Matematiksel, nevrofizyolojik ve bilgi işlemsel modellere dayalı öğrenme kuramlarının giderek yaygınlaşması ruhbilimcileri davranışsal öğrenme kuramlarını yeniden gözden geçirmeye zorladı. Bu arada anadili edinimi üzerinde dizgeli olarak çalışılmaya başlandı. Anadili edinimine ilişkin yoğun ruhbilim ve dilbilim çalışmalarının nedeni dil denen bu çok yönlü dizgeyi kısa sürede rahatlıkla denetleyebilecek duruma gelmesi için her insanın geçtiği bilişsel ve duyuşsal süreçleri anlamak; öğrenme olgusunu çözümlenmektedir.

Bu dönemde ruhbilimde davranışçılık kuramı yerini bilişsellığe bırakırken, dilbilimde yapısalcılık ve betimsel dilbilgisi kuramı da yerini Chomsky ile beliren ve az çok değişik doğrultularda günümüze dek gelen dönüşümcülük ve üreticiliğe bırakmıştır. Ruhbilimde bilişsel, dilbilimde buna koşut olarak üretici - dönüşümsel kuramların gerçekleşmesi, İlgileri bu iki bilim dalına çevirmiştir.⁷ Bu evre içinde bilişsel ve üretici dil modellerinde büyük gelişmeler olmuş; değişik dillerin ediniminde, dil ediniminin tümel yönlerini açıklamada büyük adımlar atılmıştır. Anadili edinimi alanındaki araştırmalar yabancı dil öğretimiyle uğraşanları anadili edinimi ile yabancı dil öğrenimi arasında benzerlikler, koşutluklar bulmak amacıyla, bu araştırmaların genel bulgularını incelemeye, dahası kimi yöntem ve tekniklerini anadili edinimi ilkelerine sığınarak savunmaya yöneltmiştir. Böylelikle anadili edinimine koşut olarak yabancı dil öğrenimi de ilgi çekmeye başlamış; öğrenimi etkileyen toplumsal, ruhsal, fizyolojik değişkenler-araştırılarak yabancı dil öğrenimi kuramları geliştirilmeye çalışılmıştır.

Bütün bu araştırma ve çalışmalarda ruhbilim ve dilbilimdeki akımların gerek anadili edinimi gerek yabancı dil öğrenimi ve dolayısıyla yabancı dil öğretimi ilkelerine yansıdığını görürüz. Bu ilkelerin temelinde değişik doğrultuları ve uygulamaları ne olursa olsun ilk evrenin betimsel dilbilgisi modelinin dayandığı davranışçı kurama karşıt olarak, ikinci evrenin üretici-dönüşümsel dilbilgisi modelinin dayandığı bilişsel kuram vardır. Öğrenme olayını çok değişik açıklayan kuramlardır bunlar.

7 Chastain, 1976. 133-138. ss.

Davranışçılara göre tüm öğrenme bir koşullanma; pekiştirme yoluyla yeni davranışlar edinme olduğundan anadili edinimi, dolayısıyla yabancı dil öğrenimi de, uyaranlara uygun karşılıkları aşırı öğrenmeden başka bir şey değildir. Skinner dilsel davranışı tümüyle uyarımsız bir koşullanma olarak açıklarken Chomsky'nin Skinner'e karşı çıktığını,⁸ bilişsel kuramı savunduğunu görürüz. Bugün artık pek az ruhbilimci ve dilbilimci Skinner'in düzenekçi dilsel davranış modelinin anadili edinimi olgusunu açıklamaya yeterli olduğu kanısındadır.

Bilişsel kuram anadili edinimi gizemini çözebilmek için yüzeysel sorularla yetinmeyip daha derin açıklamalar arayan usçu, üretici yaklaşımdır. Bu yaklaşım davranışçı ruhbilim ve yapısalcı dilbilimce benimsenenden çok daha karmaşık bir dil anlayışını yansıtmaktadır. Bugün anadili edinimi araştırmalarını yönlendiren iki türlü üretici kuramdan söz edebiliriz.⁹ İlkine "doğuşta yaklaşım," diğereine "bilişselci yaklaşım" denmektedir. Doğuşta yaklaşımına göre, dil edinimi doğal olarak belirlenmiştir. İnsan, Chomsky'nin "dil edinimi düzeni" adını verdiği bir düzenle, dil Öğrenmek üzere programlanmış olarak doğar.¹⁰ Lenneberg²¹ dile ilişkin algı yetilerinin insanda doğuşta, biyolojik olarak belirlenmiş olduğunu vurgular; dilin salt insanlara özgü bir olgu olduğunu açıklar; dil edinimini insan evriminin bir yönü olarak değerlendirir. Doğuştaancılar daha çok edinçle ilgilidirler.

Bilişselci yaklaşım, daha da derine inerek anadili edinimini ansal ve algısal genel öğrenme ilkelerine bağlar; soyut, biçimsel üretici kurallar yerine dilin işlevleriyle ilgilenecek bu işlevlere ilişkin kurallar oluşturmaya çalışır. Anadili edinimini genel insan gelişiminin bir görünümü, çevre ve

8 Chomsky'nin başlattığı üretici-dönüşümel dilbilim akımı dille ve dil öğrenimiyle ilgili yeni görüşler getirdi. Dilin ne olduğunu ve nasıl işlediğini açıklamak üzere kullanılan modeldeki derin yapı - yüzeysel yapı, dönüşüm kavramları; değişik birim ve kurallı bileşenler; edinç -edim ayrımı; anlamsal ve sözdizimsel birlikte olma kuralları ve bunlar üzerindeki kısıtlamalar; dil tümelleri gibi ilginç ve Önemli görüşler dil anlayışına yeni ve değişik boyutlar getirdi. Üretici -dönüşümsel dilbilim kuramının yabancı dil Öğretimine etkisi için bakınız. Chastain, 1976, 138-141. ss.

9 Anadili edinimi konusunda değişik üretici kuramlar için bakınız. Brown, 1980. 21-24. ss. VVardhaugh, 1976. 146-155. ss.

10 Chomsky'nin "language acquisition device" (LAD) dediği dil edinimi düzeni için bakınız. Chomsky, 1965; McNeil, 1970.

11 Doğuştaencilik görüşünün en ileri gelen savunucusu Lenneberg'dir. Dilin biyolojik temelleriyle ilgili olan Lenneberg, dil ediniminin insanın yürümek gibi diğer etkinliklerine benzer doğal bir etkinlik olduğu görüşündedir. Çocukların dili kendileri hazır olunca, belli bir düzene göre öğrendiklerini, bunun tipik olgunlaşma sürecinin normal bir koşutu olduğunu söyler. Geniş bilgi için bakınız, Lenneberg, 1965.

14 Türk Dili

kendisiyle ilgili etkinliklerde bilişsel ve duygusal düzeyinin bir yönü olarak açıklar; öyle değerlendirir. Bilişselciler edinçten çok edimle ilgilidirler.¹²

Bilişselcilere göre öğrenme koşullanmanın tümüyle tersine algılama, değerlendirme, anıda tutma, bilme, anımsama, içselleme gibi temel etkinliklerle iç içe, anlamaya dayalı, devingen bir bilişsel süreçtir. Bilişsel süreç demek kişinin içsel işlemi demektir. Kişinin ansal ve duyuşsal yetileri öğrenme işleminde etkin bir görev alır; yeni bilgileri eski bilgilerin örüntüsü içine, bunlarla anlamlı bağlar kurarak yerleştirir. Bağmtısız, yineleme-pekiştirme türü öğrenmenin tam karşıtıdır bu bağıntılı, bilişsel-anlamlı Öğrenme türü. Bilişsel ruhbilimciler bu tür öğrenmede içsel süreçleri ve kişinin öğrenme işlemindeki önemli devingen rolünü vurgularlar. Örneğin, bilişsel Öğrenme kuramı ilkelerini, Öğrenme türlerini ve öğrenme stratejilerini açıklarken, Ausubel'in kişinin kendi bilişsel gelişimi ve öğrenme sürecine olan katkısına büyük önem verdiğini görürüz.¹³ Ausubel'e göre, öğrenme stratejileri kişinin içsel süreçlerini yansıtır; asıl olan öğrenme türü anlamlı öğrenmedir; yinelemeli öğrenme ancak kısa sürede yararlı olabilir; bağıntısız Öğrenme olduğundan uzun sürede yararlı olamaz. Ausubel'in bu ve buna benzer görüşleri eğitimciler gibi yabancı dil öğrenimi ve öğretimi ilkelerini de çok etkilemiştir.

Dilbilime gelince, üretici-dönüşümsel dilbilgisi kuramı genelinde dil çözümlemesine tümdengelsel, usçu bir yaklaşımdır. Tümce düzeyinde olup soyut ve biçimseldir. Dilin bilişsel yapısını, dil tümellerini araştırmaya yöneliktir. Edinç-edim, derin yapı-yüzeysel yapı gibi karşıt kavramlar ve sözdizimsel bileşen, anlamsal bileşen gibi sıradüzensel yapılar yordamıyla dil olgusunu, salt nesnel gözlem yerine, araştırma ve açıklamalara içgörü ve sezginin girmesini sağlayarak çözümlemeye uğraşır. Başlangıçta dönüşümsel dilbilgisi olarak beliren bu bilişsel kuram, giderek üretici anlambilim ve söz edimi kuramları doğrultusunda gelişmiştir. 1970'lerden sonra işlevselcilik akımının ağırlık kazanmasıyla edimbilime ilişkin araştırmaların yoğunlaştığını görüyoruz. Dilbilimciler artık dilin iletişimsel işlevleri, bunların anlamları ve yorumlan, uygunluk ve geçerlilik koşulları, bireysel ve toplumsal biçemleriyle ilgilenmekte; iletişim olaylarının temel ilkelerini saptamaya çalışmaktadırlar. Artık tümce düzeyindeki soyut kuramlardan söylem düzeyi çözümlemelerine geçilmiştir. Dil araştırmalarında ağırlık

¹² Anadili ediniminde bilişsel görüşü en çok destekleyen ruhbilimci Dan Slobin'dir. Slobin, çocukların bir küme tümel dilsel ulam bilgisiyle doğduklarına karşı çıkarak kimi genel süreçler ve çıkarım kurallarıyla doğduklarını ileri sürer. Bu süreç ve çıkarım kuralları çocukların dilsel verileri işlemesini ve denetimini sağlar. Fazla bilgi için bakınız. Dan Slobin, 1971.

¹³ Bilişsel öğrenme kuramının temel ilkeleri ve ayrıntıları, bu öğrenme kuramı doğrultusunda bilişsel gelişme sürecinde kişinin kendi öğrenimine katkısıyla ilgili olarak fazla bilgi için bakınız. Ausubel, 1966; Bruner, 1966; Brovvn, 1980. 70-76. ss.; Chastain, 1976. 133-136. ss.

yine soyuttan somuta, dilsel edinçten dilsel edime kaymaya; varsayımsal kullanıma ilişkin kurallar yerlerini gerçek kullanımla ilgili ilkelere bırakmaya başlamıştır.

XX. yüzyılın ikinci yansında ruhbilim ve dilbilim çalışmalarını yönlendiren bu bilişsel ağırlıklı akımlar, yabancı dil öğrenimi ve Öğretimi ilkelere de çok etkilemiştir. Yapılan araştırmalar, anadili edinimi ile yabancı dil öğrenimi arasında doğrudan, küresel benzeşmeler olmamasına karşın, yabancı dil öğreniminin anadili ediniminden tümüyle farklı bir öğrenme süreci olmadığını göstermiştir. Yabancı dil öğrenimi, genel insan öğrenmesinin bir altkümesidir. Bilişsel ve duyuşsal değişkenlikler içerir. Kişinin öğrenme stratejilerine ve biçemlerine yakından bağlıdır. İkinci bir kültür öğrenimiyle iç içedir. Dilsel girişim gösterir. Yabancı dil öğrenimi, anlamlar ve seslerden oluşan yeni bir dilsel dizgenin edinimi; bu dizgeye ilişkin konuşma kuralları ile iletişim işlevlerinin değişik biçemlerinin öğrenilmesi; uygun ve geçerli olarak kullanılması demektir.

Böyle bir öğrenim de ancak kişinin yeni dizgeyi bilişsel olarak kavramasına, iletişimsel edincini geliştirmesine ağırlık veren bir dil öğretimi yaklaşımıyla gerçekleşebilir. Dil öğretime bu kavramsal-işlevsel yaklaşım gerçekçidir; anlamaya ve kullanmaya dayanır. Kişinin dil yetisini geliştirmek amacıyla dil tümellerinden ve anadilinden yararlanarak öğrencinin yeni dizgeyi ve kurallarını öğrenmesini sağlar. Edince ağırlık verir. Gerçek bağlantılarda yer alan değişik söz edimleri düzenleyerek ya da seçerek, yaratarak, iletişime doğallık vermeye özen gösterir. Anlamalı alıştırmalar ve etkinlikler, çeşitli işlem ve dönüşümlerle öğrencide derin yapı, yüzeysel yapı kavramlarını geliştirerek bilinçli öğrenme işlemini kolaylaştırır.

Bilişsel kuramcılar alıştırmaya karşı değildirler; ancak anlamanın alıştırmadan önce gelmesini gerekli bulurlar. Öğrenmeyle ilgili tüm çalışmalar hep bu yöndedir : önce anlamlı Öğrenme, sonra alıştırma. Anlamalı öğrenmeden amaç kişinin ne öğrendiğini anlaması, yeni öğrendiği bilgiyi bilişsel ağıyla birleştirmesi demektir. Bu birleştirmede bilgi edinme, anıda tutma, bilgi anma çağırısı, geriye bildirim, geçişim gibi çeşitli süreçler etkindir. Bilişsel bir yabancı dil Öğrenimi sürecinde, bu nedenle, anlamsız yinelemeler, yansımalar, ezberlemeler gibi salt yineleme öğrenimine dayalı, düzenekçi alıştırmalara, uygulamalara pek yer yoktur. Dışsal, düzenekçi görüşe karşı olan bu içsel, usçu görüş bilişselcilikten kaynaklanmaktadır. Bugün yabancı dil öğretiminde izlendiğini gördüğümüz dilsel iletişimde anlam ve uygun, geçerli bağlam kavramlarına dayalı işlevsel-kavramsal ders programları, ders araç gereçleri, sınıf içi uygulamalar ve etkinlikler bilişsel yaklaşımın ne denli benimsenmiş olduğunu gösterir.

^{1a} Üretici ve bilişsel kuramların yabancı dil Öğretimine etkisiyle ilgili olarak bakınız. Chastain, 1976. 144-145; 148-149. ss.

Ancak bu, yineleme-pekiştirme öğreniminin tümünden bırakıldığı anlamında değildir. Öğrenmedeki temel etkenin içsel, ansal süreçlere tanınması alışkanlık edinme yordamlarının önemini tümüyle yadsımamaktadır. Örneğin, kimi becerilerin edinilmesinde ve kimi öğrenciler için, Öğrenme etkinlikleri arasında içsel olduğu ölçüde dışsal pekiştirmenin de yeri vardır. Öğrenme güdülenmesi iç çevreden kaynaklanan etkilerle olduğu ölçüde dış çevreden kaynaklanan etkilerle de uyurılabilir. Bu nedenle, yabancı dil öğretiminde uyaran - karşılık, yineleme-pekiştirme öğrenimine dayalı uygulamalar şimdi de geçerlidir. Yeter ki alıştırmalarda kullanılan dil anlamlı ve gerçekçi olsun.

Bu açıklamalar gösteriyor ki, her dil öğretimi yaklaşımının temelinde belli ruhbilimsel ve dilbilimsel kuramlar vardır. Ruhbilim, dilbilim araştırmalarında ve dolayısıyla anadili edinimi çözümlenmelerinde başat olan davranışçı- düzenekçi dışsal akım ve bunu izleyen bilişsel-ansal içsel akım yabancı dil öğrenimi yorumlarını ve dil öğretimi uygulamalarını etkilemiş; karşılaştırmalı dilbilim ve yanlış çözümlenmesi ilke ve yöntemlerini de yönlendirmiştir.¹⁵ Kısacası, dil öğretimine çağdaş yaklaşımlar ruhbilim, dilbilim ve de eğitim alanındaki akımlara koşut olarak gelişmiştir. 1980'lerde devrim niteliğinde bir ruhbilim ya da dilbilim kuramı henüz gerçekleşmemiştir.¹⁶ Son yıllarda dil öğretimiyle uğraşanların Rogers'in başlattığı ve eğitimcilerin tümüyle benimsedikleri insancı ruhbilim kuramının¹⁷ etkisinde kaldığı görülür. Öğrenme sürecinde kişinin oynadığı Önemli rolü, kişinin ansal, duygusal niteliklerini ve Öğrenim, öğretim ortamına getirdiği toplumsal, kültürel değişkenleri vurgulayan ve genelinde bir eğitim kuramı olan bu insancı yaklaşım yabancı dil öğretimine yeni bir boyut getirmiştir : Öğrenci merkezli, öğretim. Öğrencinin nitelik ve gereksinimlerine, Öğrenci Öğretmen ilişkilerine öncelik tanıyan bu yaklaşıma göre düzenlenen ders programlarında uygun, geçerli sınıf etkinlikleri ve ders araç gereçleri aracılığıyla dilin anlamlı bağlamlarda gerçek insanın gerçek iletişimini sağlayacak biçimde Öğrenilmesi ve Öğretilmesine ağırlık verilmektedir.

Görülüyor ki, değişik ancak ilişkili disiplinlerden bir yabancı dil Öğretimi kuramı ortaya çıkmakta; dilbilim, ruhbilim ve eğitim bu kuramın

¹⁶ Karşılaştırmalı dilbilim ve yanlış, çözümlenmesi üzerine bilgi edinmek için bakınız. Dede, 1983.

¹⁸ 1980'lerde devrim niteliğinde bir Öğrenme kuramı görünmüyor. Dilbilimcilerin çalışmaları, üretici-dönüşümsel dilbilgisi modelini savunma ya da yetersizliğini açıklama çerçevesinde **kalmıştır**. Görüşler, dil dizgesinde- anlamın temel bileşen olduğu, sözdiziminin yorumsal olduğu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Önceleri edince ağırlık veren dilbilimcilerin işlevselcilik akımının etkisiyle, bağlamlarından soyutlanmış, biçimsel tümceler yerine giderek gerçek iletişimde kullanılan sözce ve söylemlere, kısacası, edime ağırlık verdikleri görülmektedir.

¹⁷ İnsancı ruhbilim kuramını başlatan Rogers'in çalışmaları ve görüşleri için bakınız. Rogers, 1951; Brown, 1980. 76-78. ss.; Chastain, 1976. 199-212. ss.

temelini oluşturmaktadır. Dilbilimdeki yeni akımlar yabancı dil öğretiminde izlenen yöntem ve etkinlikleri etkiler ve yönlendirirken dilbilimin kendisi de ruhbümdeki gelişmelerden etkilendiğinden bu etkiler doğal olarak dil öğretimi uygulamalarına da yansımaktadır.

KAYNAKÇA

- Ausubel, David. *Educational Psychology-A Cognitive View*. Holt, Rinehart and Winston, 1968. Brown, Douglas. *Principles of Language Learning and Teaching*. Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice-Hall, Inc., 1980. Bruner, J. S. *Toward a Theory of Instruction*. New York, W. W. Norton and Co., 1966. Chastain, Kenneth. *Developing Second-Language Skills: Theory to Practice*. Second Edition. Rand McNally Publishing Company, 1976. Chomsky, Noam. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Mass : MIT Press, 1965. ' Chomsky, Noam. "A Review of B. F. Skinner's Verbal Behavior", *Language* 35 (1959), 26-58. ss. Corder, S. P. *Introducing Applied Linguistics*. Harmondsvrorth, Penguin Books, 1973. Dede, Müşerref. "Karşılaştırmalı Dilbilim ve Yanlış Çözümlemesi", *Türk Dili*, sayı 379, 1983. Lenneberg, E. H. *The Biological Foundations of Language*. New York, John Wiley and Sons., 1967. McNeill, David. *The Acquisition of Language: The Study of Developmental Psycholinguistics*, New York, Harper and Row., 1970. Rogers, Cari. *Client Centered Therapy*. Boston, Houghton - Mifflin Company, 1951. Skinner, B. F. *Verbal Behavior*, New York, Appleton-Century-Crofts, 1957. Slobin, Dan I. *Psycholinguistics*. Glenview, III : Scott, Foresman and Co., 1971. Wardhaugh, Ronald. *The Contexts of Language*. Rowley, Mass : Newbury House Publishers, 1976.

Kaynak: Türk Dili, Dil Öğretimi Özel Sayısı, TDK Yay., Sayı: 379-380, Temmuz-Ağustos 1983